

УДК342.7/9(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.3.26>

Радчук А.А.

кандидат юридичних наук,

голова Одеського окружного адміністративного суду

ORCID ID: 0009-0004-0786-815X

ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах, коли Україна протистоїть зовнішній агресії та знаходиться у стані збройного конфлікту, питання захисту прав військовослужбовців набуває особливої актуальності. Забезпечення прав і свобод військовослужбовців, які виконують свій обов'язок перед державою в екстремальних умовах, є одним із ключових завдань демократичного суспільства. Держава має гарантувати соціальний захист, медичне обслуговування, інформаційні права та інші соціальні гарантії для військовослужбовців, що стає важливим чинником у підтриманні боєздатності та морального духу Збройних Сил України. Актуальність цього дослідження визначається не тільки сучасними умовами функціонування української держави, а й необхідністю вдосконалення правового забезпечення військовослужбовців з урахуванням міжнародних стандартів та національних особливостей. Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі адміністративно-правових принципів забезпечення прав військовослужбовців, визначенні їх особливостей та ролі у системі національної безпеки.

Огляд останніх досліджень. В основу нашого дослідження лягли наукові дослідження таких науковців, як В. Авер'янова, О. Бандурка, Ю. Битяка, М. Беланюк, С. Беньковського, П. Богуцького, В. Галуцького, І. Гибалюк, Б. Головка, І. Голосніченка, С. Гончарука, О. Гущина, Є. Додіна, К. Драмаренко, О. Зайчука, В. Зеленого, Р. Калюжного, Л. Кельмана, Л. Ковалюка, А. Комзюка, В. Колпакова, Т. Коломоєць, В. Котюкф, І. Коржа, В. Курило,

Д. Лук'яновф, Н. Матузовф, О. Негодченко, М. Остапенко, Н. Оніщенко, В. Пашинського, В. Петкова, В. Погорілко, П. Рабіновича, А. Селіванова, С. Скуріхіна, М. Хавронюка, Ю. Шайгородського, М. Шульги, В. Шульгіна, І. Шопіної, В. Яценка та інших. Однак, свою увагу звертали на загальні положення адміністративного, військового права, або аналізувати більш загальні, суміжні чи спеціальні виклики.

Мета статті полягає в тому щоб проаналізувати принципи прав військовослужбовців, запропонувати своє бачення з цього питання.

Виклад основних положень. Враховуючи сучасні виклики та загрози, які стоять перед Україною, вимагає від наукової спільноти розробки нових підходів до забезпечення прав військовослужбовців, що включає не тільки розробку та впровадження нових нормативно-правових актів, а й створення ефективних механізмів їх реалізації на практиці. Особлива увага повинна приділятися питанням соціального захисту, медичного обслуговування, психологічної підтримки та реабілітації військовослужбовців, які зазнали травм чи психологічних проблем внаслідок виконання службових обов'язків. Принципи верховенства права, законності, прозорості та підзвітності, які є основою демократичного цивільного контролю, повинні стати невід'ємною частиною системи адміністративно-правового забезпечення військовослужбовців. Незаперечною в даному випадку є думка проф. М. Корнієнка, який зазначив, що основним завданням сучасної демократичної держави є забезпечення людських прав

і свобод. Надзвичайні умови функціонування суспільства є фактором наділення органів публічної влади надзвичайними повноваженнями щодо обмеження людських прав, однак, не є умовою для відмови від забезпечення низки таких прав. При цьому ніяка мета, яку прагне досягти публічна влада, не дозволяє обмежувати людські права свавільно. Навіть в надзвичайних умовах людські права є тим засобом, що обмежує органи публічної влади, запобігаючи свавіллю. Людські права як одна з демократичних цінностей не втрачає своєї якості в надзвичайних умовах [1]. Основним завданням демократичної держави є забезпечення прав і свобод людини навіть у надзвичайних умовах. Юридична природа принципів забезпечення прав військовослужбовців базується на фундаментальних засадах, які формують систему та визначають зміст її функціонування. Військовослужбовці, як особлива категорія громадян, потребують специфічного захисту і підтримки з боку держави, що включає забезпечення соціальних прав, права на медичну допомогу, психологічну підтримку, право на інформацію та інші права, які закріплені в національному законодавстві. В статті 17 Конституції України закріплені гарантії соціального захисту військовослужбовців: «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей» [2]. Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» визначив, що особи, стосовно яких згідно із встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, з числа військовослужбовців, учасників бойових дій та прирівняних до них осіб після їх звільнення обов'язково проходять відновлювальні (постізоляційні, реінтеграційні) заходи, заходи з адаптації, підтримки (супроводу) в порядку, встановленому Міністерством оборони України [3].

Визначаючи принципи забезпечення прав військовослужбовців слід зазначити, що поняття слова принцип словник української мови трактує його як: 1) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку тощо; засада, основний закон якої-небудь точної науки; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і т. ін.; 3) переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці; канон [4]. Ю. Битяк та В. Гаращук розкривають принципів як вихідні, об'єктивно зумовлені основоположні засади, відповідно до яких формується та функціонує відповідна система та її зміст. За межами соціальної активності та практичної діяльності суб'єктів принципи не можуть бути сформовані й закріплені, а тим більше реалізовані [5].

У своїй більшості основні принципи закріплено в законодавстві так «Про національну безпеку України» основними принципами, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони, є: 1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили; 2) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки; 3) розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони [6]. Діяльність Національної гвардії України, як військового підрозділу, ґрунтується на принципах верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, позапартійності, безперервності, законності, відкритості для демократичного цивільного контролю, прозорості, відповідальності, централізованого

керівництва та єдиноначальності [7]. Принцип реалізація права військовослужбовців на інформацію закладено у статті 8-2 Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист», де зазначено, що військовослужбовці мають право на вільне одержання, використання, поширення інформації відповідно до Закону України «Про інформацію» та інших законів України [8].

Особливим, для нашого дослідження є принцип соціального захисту військовослужбовців. На ряду з іншими, їм передбачені відпустки, які надаються ряд відпусток, так як наприклад, при народженні дитини, але законодавець зазначає умови одночасної відсутності не більше 30 відсотків загальної чисельності військовослужбовців певної категорії відповідного підрозділу, військовослужбовцям надається грошове забезпечення тривалістю не більше 10 календарних днів. Окрім того, військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, мають право на безоплатну медичну допомогу у військово-медичних закладах охорони здоров'я. Військовослужбовці, резервісти під час служби у військовому резерві щорічно проходять медичний огляд, стосовно них проводяться лікувально-профілактичні заходи [3].

Принцип відносної невідчужуваності права на грошове забезпечення військовослужбовців. Ця засада означає, що військовослужбовець має право на оплату праці й це право не може бути відчужено жодним чином. При цьому, вказівка на те, що невідчужуваність відповідного права є «відотною», означає, що це право військовослужбовець може позбутись, ще до його звільнення. Вказане стосується випадків, коли службовець ще перебуває у службовотрудових правовідносинах з державою (ще не звільнений зі служби), однак, наприклад, вчинив акт дезертирства, добровільно здався в полон ворогу тощо. До моменту, коли повноважним суб'єктом

не будуть встановлені відповідні юридичні факти, військовослужбовцю має нараховуватись винагорода, проте, сам військовослужбовець не матиме права на її отримання[9].

У разі недотримання державою основних засад, щодо забезпечення військовослужбовців, поновити вони їх можуть звернувшись до суду. Проф.В. Галуцько зазначала, що.. принципи адміністративно-правового забезпечення, а саме: забезпечення права осіб на публічний безкоштовний захист на етапі досудового розслідування за рахунок держави; невтручання в процедури здійснення досудового розслідування осіб, які здійснюють забезпечення слідчої діяльності; забезпечення права на оскарження в адміністративному і судовому порядку дій чи бездіяльності суб'єктів під час порушення права на достойні умови праці є вкрай важливими [10].

Оскільки всі військовослужбовці працюють в екстремальних умовах, то не обійтись без принципу психологічної допомоги. Держава забезпечує безоплатну психологічну допомогу особам, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України, чи виконували службово-бойові завдання в екстремальних (бойових) умовах. Психологічна допомога надається силами та засобами структурних підрозділів психологічних служб військових частин (військових формувань та правоохоронних органів), а в разі потреби - на базі закладів, з якими укладено договори (на оплату послуг з харчування, проживання, відновлення тощо), згідно з порядками, затвердженими центральними органами виконавчої влади, що мають у своєму підпорядкуванні утворені відповідно до законів України військові формування та правоохоронні органи

[3]. Таким чином, дослідження принципів забезпечення прав військовослужбовців в Україні розкриває важливість правового та адміністративного забезпечення прав військовослужбовців у сучасному суспільстві. Основним завданням демократичної держави є забезпечення прав і свобод людини навіть у надзвичайних умовах. Військовослужбовці, як особлива категорія громадян, потребують специфічного захисту і підтримки з боку держави, що включає забезпечення соціальних прав, права на медичну допомогу, психологічну підтримку, право на інформацію та інші права, які закріплені в національному законодавстві. Зокрема, Конституція України та спеціальні закони, такі як Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», визначають соціальні гарантії для військовослужбовців,

включаючи грошове забезпечення, медичну допомогу, право на відпустку і компенсації. Законодавство передбачає також особливі заходи захисту військовослужбовців, які беруть участь в бойових діях або постраждали внаслідок збройної агресії.

Висновок. Таким чином, удосконалення адміністративно-правових механізмів забезпечення прав військовослужбовців є важливим напрямом діяльності держави, що сприяє зміцненню національної безпеки і оборони, а також захисту прав та інтересів тих, хто забезпечує безпеку і незалежність держави. Принципи верховенства права, дотримання прав і свобод людини, прозорість і відповідальність у діяльності державних органів, що забезпечують національну безпеку, є ключовими для забезпечення прав військовослужбовців.

Анотація

В статті досліджено принципи забезпечення прав військовослужбовців. Забезпечення прав і свобод військовослужбовців, які виконують свій обов'язок перед державою в екстремальних умовах, є одним із ключових завдань демократичного суспільства. Держава має гарантувати соціальний захист, медичне обслуговування, інформаційні права та інші соціальні гарантії для військовослужбовців, що стає важливим чинником у підтриманні боєздатності та морального духу Збройних Сил України. Основним завданням демократичної держави є забезпечення прав і свобод людини навіть у надзвичайних умовах. Особлива увага повинна приділятися питанням соціального захисту, медичного обслуговування, психологічної підтримки та реабілітації військовослужбовців, які зазнали травм чи психологічних проблем внаслідок виконання службових обов'язків.

Військовослужбовці, як особлива категорія громадян, потребують специфічного захисту і підтримки з боку держави, що включає забезпечення соціальних прав, права на медичну допомогу, психологічну підтримку, право на інформацію та інші права, які закріплені в національному законодавстві. Зокрема, Конституція України та спеціальні закони, такі як Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», визначають соціальні гарантії для військовослужбовців, включаючи грошове забезпечення, медичну допомогу, право на відпустку і компенсації. Законодавство передбачає також особливі заходи захисту військовослужбовців, які беруть участь в бойових діях або постраждали внаслідок збройної агресії. Принципи верховенства права, законності, прозорості та підзвітності, які є основою демократичного цивільного контролю, повинні стати невід'ємною частиною системи адміністративно-правового забезпечення військовослужбовців.

Визначено, що удосконалення адміністративно-правових механізмів забезпечення прав військовослужбовців є важливим напрямом діяльності держави, що сприяє зміцненню національної безпеки і оборони, а також захисту прав та інтересів тих, хто забезпечує безпеку і незалежність держави. Принципи верховенства права, дотримання прав і свобод людини,

прозорість і відповідальність у діяльності державних органів, що забезпечують національну безпеку, є ключовими для забезпечення прав військовослужбовців.

Ключові слова: військовослужбовці, адміністративно-правове забезпечення, принципи, права, Збройні Сили України

Radchuk A.A. Principles of ensuring the rights of military servants

Summary

The article examines the principles of ensuring the rights of military personnel. Ensuring the rights and freedoms of military personnel who perform their duty to the state in extreme conditions is one of the key tasks of a democratic society. The state must guarantee social protection, medical care, information rights and other social guarantees for military personnel, which becomes an important factor in maintaining the combat capability and morale of the Armed Forces of Ukraine. The main task of a democratic state is to ensure human rights and freedoms even in extraordinary conditions. Special attention should be paid to issues of social protection, medical care, psychological support and rehabilitation of servicemen who have suffered injuries or psychological problems as a result of the performance of official duties.

Military personnel, as a special category of citizens, need specific protection and support from the state, which includes the provision of social rights, the right to medical assistance, psychological support, the right to information and other rights enshrined in national legislation. In particular, the Constitution of Ukraine and special laws, such as the Law of Ukraine “On Social and Legal Protection of Servicemen and Members of Their Families”, define social guarantees for servicemen, including financial support, medical assistance, the right to leave and compensation. The legislation also provides for special measures to protect military personnel who participate in hostilities or are injured as a result of armed aggression. The principles of the rule of law, legality, transparency and accountability, which are the basis of democratic civilian control, should become an integral part of the system of administrative and legal support for military personnel.

It was determined that the improvement of administrative and legal mechanisms for ensuring the rights of military personnel is an important direction of the state’s activity, which contributes to the strengthening of national security and defense, as well as the protection of the rights and interests of those who ensure the security and independence of the state. The principles of the rule of law, respect for human rights and freedoms, transparency and accountability in the activities of state bodies that ensure national security are key to ensuring the rights of military personnel.

Key words: military personnel, administrative and legal support, principles, rights, Armed Forces of Ukraine.

Список використаних джерел:

1. Корнієнко М.В. Концепт забезпечення людських прав у надзвичайних умовах *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 3. С. 3–7
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3621-20#Text>
4. Словник української мови в 11 т. АН УРСР. Інститут мовознавства. Київ. *Наукова думка* 1970 – 1980. 671 с.

5. Битяк Ю. П., Гаращук В. М. та ін. Адміністративне право України: підручник. Харків. *Право*, 2000. 520 с
6. Про національну безпеку України. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
7. Про Національну гвардію України. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>
8. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3621-20#Text>
9. Удовенко О. В., Принципи грошового забезпечення військовослужбовців. Юридична наука. Випуск № 3(105). 2020 С.500-506
10. Галунько В. М. Адміністративно-правове забезпечення слідчої діяльності в Україні. Дис.на здоб. Наук. Ступ. доктора юридичних наук .12.00.07. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Київ. 2017. 472 с.